

**27 MAYIS 1960 DARBESİNİN EĞİTİM FAALİYETLERİNE
ETKİSİ: TOPLUM VE ÜLKE İNCELEMELERİ DERSİ
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

*THE EFFECT OF THE 1960 COUP ON EDUCATIONAL
ACTIVITIES: INVESTIGATION IN THE CONTEXT OF SOCIETY
AND COUNTRY STUDIES COURSE*

DOI: 10.33404/anasay.1021056

Çalışma Türü: Derleme Makalesi / Review Paper¹

Abdullah KARA*

ÖZ

Darbenin anlamı siyasi iktidarların genel olarak askeri güç kullanılarak değiştirilmesidir. Türkiye’de Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan ilk darbe 27 Mayıs 1960 darbesidir. Bu darbe ülkede birçok alanda etkisini göstermiştir. Bu alanlardan biri de eğitim olmuştur. Eğitim içerisinde vatandaşlık ve tarih öğretimi önemli bir yere sahiptir.

Tarih dersinin içerikleri ve materyalleri yönetimde bulunan rejimler tarafından belirlenmiştir. Genel olarak ifade etmek gerekirse sadece ulus devletlerin ortaya çıkışıyla değil öncesine dayanan bu yöntem, devletler tarafından kendilerine sadık ve iyi vatandaşlar yetiştirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu gücü elde etmek isteyen iktidarların onaylanmış bilgi ve tecrübeleri bir araya getirerek

1- Makale Geliş Tarihi: 11. 09. 2021 Makale Kabul Tarihi: 26. 02. 2022

* Dr. Abdullah Kara, Abdullahkara01@gmail.com. **ORCID ID** <https://orcid.org/0000-0002-9771-7950>

bahsi geçen hedef kitleye sundukları ders materyalleri kültür aktarımına aracılık etmesinin yanında politik bir söylem de taşımaktadır.

O dönemde bu amaca yönelik Toplum ve Ülke İncelemeleri dersiyle Türk çocuklarını, Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürürken onların devrim değerlerine bağlı kalmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu dersin içeriğinde Tarih öğretimi de yer aldığından dolayı darbeci askerlerin etkisiyle şekillendirilmiş olduğu görülmüştür. Bu derslerde genel olarak savaşlar merkeze alınıp vatandaşlara tek tip bir bakış açısı kazandırılmak amaçlanmıştır. Bu dönemdeki tarih dersleri içinde dikkat çeken bir diğer husus ise komşu devletlerin potansiyel düşman olarak ilan edilmesi; siyaset, hükümet, sivil yönetim gibi kavramların ötekileştirilmesi; askerler ve askeri yönetimlerin ülkenin tek sahibi ve kurtarıcısı olarak gösterilmesidir. Bu düşünce ile savaş ve militarizm duygusu güçlendirilmiş, demokrasi ve sivil iktidarlar ise itibarsızlaştırılmıştır. Askeri darbe yapılmış ülkelerde tarih ve vatandaşlık eğitimi dersleri toplumu tek tip vatandaşlık düşüncesine sevk etmiş, bu durum toplumu kendi istekleri doğrultusunda bu planın parçası haline getirmiştir.

Bu çalışma ile Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin içerik, amaç, öğretme ve öğrenme süreçleri bağlamında darbe rejiminin toplumu şekillendirmede kullandığı argümanlara ve bunların topluma yansımalarına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi, 27 Mayıs 1960 Darbesi.

ABSTRACT

As a word, coup is the change of hands of political powers by using military force in general. The first coup in Turkey after the establishment of the Republic was the May 27, 1960 coup. This coup showed its effect in many areas in the country. One of these areas has been education. Citizenship and history education have an important place in education. The use of history course contents and materials by the governing regimes is a method that has emerged with schools. As it is generally stated, this method, which dates back not only to the emergence of nation states, but also before, has been used by states to raise loyal and good citizens. The course materials presented to the aforementioned target audience by bringing together the approved knowledge and experience of the governments that want to achieve this power, besides mediating the cultural transfer, also carry a political discourse.

With the Society and Country Studies course, it has been tried to make Turkish children think about the meaning and historical importance of the Turkish revolution and to ensure that they adhere to the values of the revolution.

Since history education is also included in the content of this course, it has been seen that it has been shaped by the influence of the putschist soldiers. In these courses, it is aimed to put the wars in the center and to give a monotype perspective to the citizens. Another remarkable point among the history lessons of this period was the declaration of neighboring states as potential enemies, the marginalization of concepts such as politics, government and civil administration, and the depiction of soldiers and military administrations as the sole owner and savior of the country. With this thought, the sense of war and militarism has been strengthened, while democracy and civil governments have been discredited. History and citizenship education courses in countries where military coups took place have led the society to the idea of uniform citizenship, and made education a part of this plan in line with their own wishes. In this study, the arguments used by the coup regime in shaping the society and their reflections on the society are mentioned in the context of the content, purpose, teaching and learning processes of the Society and Country Studies course.

Keywords: Education, Society and Country Studies Course, 27 May 1960 coup.

Giriş

Genel olarak darbe sözcüğü Arapça bir kelime olup “*darebe*” isim kökünden türemiştir. Yaygın kullanım olarak sözlüklerde: “*Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi*” anlamına gelmektedir (TDK Türkçe Sözlük, 2005). Tarihi geçmişi çok eskilere dayanan darbeler; yapıldığı toplumda siyasi, dini, hukuki, iktisadi ve kültürel hayatın büyük değişimlere uğramasına neden olmuştur. Darbeler ve devrimler her ne kadar birbirine benziyor olsa da farklılık gösterirler. Darbelerin devrimler ile arasındaki farklara bakıldığında; devlet mekanizması içindeki sınırlı bir grup veya ordu eliyle gerçekleştirildiği, devrimlerin ise siyasi sistemde köklü bir değişiklik yapmak yerine hükümeti veya yönetici grubu değiştirmekle gerçekleştirildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle darbeleri devrimlerden ayıran durum darbelerin değişim konusunda devrimlere nazaran çok daha ihtiyatlı oluşudur (Heywood, 2010, s.489).

Dünya tarihinde olduğu gibi Türkiye’de gerçekleşen darbelerin de mevcut hükümeti hedef aldığı görülmektedir. Darbeleri gerçekleştiren etkin unsur olarak hükümet darbesi: “*mevcut iktidarın herhangi bir güç ya da güçler birliği devreye sokularak gayr-i meşru ve gayr-i hukuki yollardan iktidardan uzaklaş-*

tırılmasına” verilen addır (Özdemir, 2011, s. 3). Tarihi süreç içerisinde hükümet darbesini yapanlar genelde halk ya da halkın desteklemiş olduğu kurumlar olmamış, bizzat devletin resmi organları olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinde geçmişten günümüze kadar gerçekleştirilen darbelerin çoğunda genellikle askeri kurumlar yer almıştır. Askeri kurumlar eliyle yapılan darbelerin yapısına bakıldığında, darbelerde genel olarak halkın desteğinin olmadığı görülmüştür. Hükümet darbesinin gerçekleşebilmesi için devlet üzerinde bütün kanallara tesiri olan bir lider gerekmektedir. Darbe gerçekleştiğinde kitle iletişim araçları darbenin propagandasını yapabilmek adına stratejik önem arz etmektedir. Türkiye’de yapılan darbelerin genelinde ilk olarak TRT gibi devlet kurumları idare altına alınmıştır. Bu durum 27 Mayıs 1960 Askeri darbesinde ilk olarak PTT (Posta ve Telgraf Teşkilatı), TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon) yayın ve haberleşme kanallarının askeri yönetim tarafından ele geçirilmesi ile başlamıştır. Türk tarihindeki darbe girişimleri ve darbeler, Osmanlı Devleti zamanında genellikle yeniçeri ocağı mensupları, ulema, esnaf ve eşrafın ittifakı ile gerçekleşirken Cumhuriyet sonrasında ordu, ordunun zorlamasıyla basın ve yayın organları birlikteliği sonucunda meydana geldiği görülmüştür (Özdemir, 2011, s. 3). Bu açıdan bakıldığı zaman Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde gerçekleşen darbelerin askerlerin öncülüğünde yapılması Osmanlı’dan kalan bir geleneğin ya da alışkanlığın sürdürülmesi olarak gösterilir.

27 MAYIS 1960 DARBESİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarihinde 27 Mayıs 1960 askeri darbesi demokrasinin yegâne unsuru olan çok partili hayata geçişten kısa süre sonra gerçekleşmiş ve demokratik bir toplum inşasında hayal kırıklığı olarak görülmüştür. 1950’lere kadar geçen sürede Türkiye’nin tek parti tarafından yönetilmesi, İkinci Dünya Savaşı’nın da etkileriyle birlikte diğer ülkelerin yeni bir dönüşüm içinde olması insanları farklı siyasi düşüncelerden uzakta tutmuştur. 1950’li yıllarda çok partili hayata geçilmesi ve neredeyse çeyrek asrı aşkın bir süre ülkenin tek siyasi partisinin oluşturduğu hükümetin değişmesi, Türk toplumunda o güne değin çizilen rotanın da değiştiğini göstermiştir. Ordunun devletin yönetim kademesi içerisinde hangi konumda olduğunun kesin hatlarla belirlenmemesi ise ileride doğabilecek yönetim zafiyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk’ün öncülüğünde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluş döneminde belirlenen ilke ve inkılapların savunuculuğu da ülkenin tek partisi olan CHP’ye düşmüştür. Türkiye Cumhuriyeti Devleti çok partili hayata geçince, Atatürk döneminde çok partili yönetim denemeleri sürecinde yaşanan olumsuzlukların etkisiyle çok partili hayata geçiş dönemlerinde tecrübe edilen

Cumhuriyet ilke ve inkılaplarının sekteye uğrayacağı endişesi doğmuştur. Ordunun devlet yönetimi içerisinde belirlenmemiş statüsü, bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu sorunların neticesi olarak bazı ordu mensuplarının Cumhuriyet ilke ve inkılaplarını kendilerinin temsil ettiği düşüncesiyle hareket etmeleri ve yönetime müdahale etmeleriyle sonuçlanan bir süreç yaşanmıştır (Akıncı, 2014, ss.59-61).

1960 darbesini gerçekleştiren kadro ordu içindeki alt rütbeli subaylardan (oluşuyordu.)oluşmuştur. Yönetime el koyan ordu, Adnan Menderes'i Eskişehir'den Konya'ya geçtiği esnada Kütahya'da, Celal Bayar'ı ise aynı gün Çankaya'da teslim almıştır² (Karatepe,1999, s.220). Menderes ve diğerlerini tutukladıktan sonra 27 Mayıs sabahı ordu adına Alparslan Türkeş radyodan şu konuşmayı yapmıştır: *“Sevgili vatandaşlar, bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz; partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında, en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz, hiç kimse hakkında şahsiyata müteallik tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş; kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeyen birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sığınmalarını rica ederiz. Şahsi emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Mütteliklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz 'Yurtta sulh, cihanda sulh'tur.”* (William, 1996, ss. 108-109). Bu durumu İsmet Bozdağ şu şekilde ifade etmiştir: *“27 Mayıs, Halk Partisi ile Demokratik Parti arasında sürdürülen Anayasa tefekkürü buhranının milleti usandırıp bezdirdiği bir anda*

2- Darbeler için bakınız: (Başgil, 2006; İdem, 2017; Demirel, 2011; Gürsoy, 2012; Koçak, 2008; Ünsaldı, 2008; Akşin, 2008)

alınmış “fili bir durum’dur. Türk Silahlı Kuvvetleri adına radyolara el konduğu andan itibaren, durmadan tekrar edilen slogan, “Hareketin hiçbir parti ve zümreye karşı yapılmadığı” ve “Kardeş kavgasını önlemek” gerekçesiyle hareket edildiğinden ibarettir. Hemen arkasından, Milli Birlik Komitesi olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri adına yapılan yayınlarda; “En kısa bir zaman seçime gidileceği”-hiçbir yoruma yer vermeyecek biçimde- açıklanmıştır.” (Bozdağ, 2006, s.12).

Darbe bildirisi olarak yayımlanan bu ifadelerden anlaşıldığı üzere mevcut hükümetin ülkeyi idare edemediği vurgulanmıştır. Bu girişimin geçici olacağı ve ordunun ülkeyi yönetmeye niyetli olmadığı ifade edilmekle birlikte orduya tüm partilerin üzerinde bir statü biçilmiştir. Bildiride Atatürk’ün izinden gidildiği de dile getirilmiştir. Ayrıca mevcut hükümet zamanında imzalanmış uluslararası antlaşmalara da riayet edileceği belirtilmiştir.

1960 askeri darbesini gerçekleştiren ordu mensupları ülkenin geçici olarak yönetilmesi için Cemal Gürsel’in başkanlığı hususunda karar birliğine varmışlardır. 28 Mayıs 1960 tarihinde Cemal Gürsel başbakan ve savunma bakanı, Tuğgeneral Sıtkı Ulay Ulaştırma Bakanı olmak üzere 18 kişilik bir kabine kurulmuştur (William, 1996, s.111). Bahsi geçen kabinenin Milli Birlik Komitesi adı altında seçimler yapılana kadar yönetimde kalmaları kararlaştırılmıştır (İpekçi ve Coşar, 2012, s.226 ; Resmî Gazete, 30 Mayıs 1960, sayı,10515). Bu kabinede, akademisyen, subay gibi meslek dallarından kişilerden oluşan 3 asker 15 sivil üye yer almıştır (Cumhuriyet gazetesi, 29 Mayıs 1960, ss.1-6). Burada halkın tepkisini daha az çekmek için sivil-asker birlikteliğinin vurgulandığı görülmektedir. Darbeyi gerçekleştiren grup 12 Haziran 1960’ta MBK’yi oluşturan isimleri açıklamıştır. Cemal Gürsel başkanlığındaki komite üyelerinin yetkilerini belirleyen kanunda aynı gün içinde açıklanmıştır. Anayasa komisyonunun hazırlamış olduğu belgeye göre; yeni anayasa ve seçim kanunu kabul edilmiş, yapılacak genel seçimlerle oluşturulacak olan TBMM’ye iktidar devredilene kadar 1924 Anayasası’nın TBMM’ye tanıdığı bütün hak ve yetkiler MBK’ye bırakılmıştır. *Komite, millet adına egemenlik hakkını kullanacak olup yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise devlet başkanının atadığı ve komitenin onayladığı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanmıştır. Ayrıca yargı yetkisi MBK’dan bağımsız olacaktı (Resmî Gazete, 16 Eylül 1960, sayı: 10525).*

Böylelikle darbe kurumsal bir hüviyet kazanmıştır. 27 Mayıs darbesini gerçekleştirenlerin belirgin bir eylem planı olmadığı darbeden sonra anlaşılmıştır. Hazırlık aşamasında cuntanın amacı, mevcut iktidarı yıkmak ve tasfiye edip bu süre zarfında askeri yönetimi tesis etmektir (Kılıç, 2020, s. 91). Darbe siyasal

yaşamda da bir kaosa sebep olmuştur. Darbenin ertesi günü hükümet kurulmasına rağmen uzun süre bir program, bir yol haritası ilân edilmemiştir. Bunun sebebi ise geçici bir hükümet kurulduğu için programa ihtiyaç duyulmadığı şeklinde ifade edilmiştir (Özdağ, 2004, ss. 289-290). Daha sonraki süreçte hükümetin bir program hazırlaması gerektiği vurgulanmış ve bu doğrultuda 11 Temmuz 1960 tarihinde hükümet programı ilan edilmiştir. Programın sunumunu dönemin devlet bakanı Mustafa Amil Artus yapmıştır. 27 Mayıs'la başlayan süreç "İkinci Cumhuriyet", yeni dönem gibi sözlerle anılmıştır. Ayrıca 10 yıllık Demokrat Parti yönetimi ağır bir şekilde eleştirildikten sonra ülkenin dış politikası, ekonomik problemleri ve milli eğitimle ilgili konular üzerinde durulmuştur. Hükümet programının eğitim kısmı ise şu şekilde ifade edilmiştir:

"Millî Eğitim davası, baş davalarımızdandır. Demokrasinin kökleşmesi, soysuzlaşmamasının teminatı, özlenen iktisâdi refahın tahakkuku, büyük kitlelerin, yeni yetişen nesillerin millî eğitimden en geniş ölçüde faydalanmasına bağlıdır. Millî Eğitim teşkilat ve programlarımızı, bugünkü istikrarsız halinden kurtarmak, en acele işlerimiz arasındadır. Maarifimizin muhtaç olduğu nizam içinde ve belli metotlarla çalışan medeni ve millî bir müessese haline getirmeye matuf olmak üzere, gerekli inceleme ve araştırmalara başlamak, gelecek iktidarlara bu istikamette hazırlıklar bırakmak, başlıca arzularımızdandır. Millî Eğitimi durgun halinden çıkarıp yapıcı ve başarıcı bir vasfa ulaştırmak amacımızdır" (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, Temmuz 1960).

1960 darbesini gerçekleştiren kurmay subaylar ülkeyi yönetmek için öncesinde planladıkları eylemleri kısa süre zarfında belirlemek amacıyla bir talimatname hazırlamışlardır. Bu talimatname "Millî Birlik Komitesi Direktifi" ve "Millî Birlik Komitesinin Memleket Meseleleri Hakkında Temel Görüşleri" olmak üzere iki başlık altında oluşturulmuştur (Resmî Gazete, 16 Eylül 1960, sayı: 10525).

İlk bölümde hükümetin izleyeceği eğitim politikaları "Millî Eğitim işleri" başlığı altında yer verilmiştir. Buna göre eğitimin amacı; "ülkenin ihtiyaçlarını çağın gereklerine uygun bir şekilde karşılamak ve öğrencileri hayata hazırlamak, halk eğitimi ve ilköğretim seferberliği hususunda ordu, gençlik ve aydın vatandaşların her türlü yardım ve desteğinden faydalanılmasını sağlamak" şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca mesleki ve teknik okulların millî kalkınmanın ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenleneceği, üniversite ve yüksekokullarla ilgili gerekli sosyal ve ekonomik tedbirlerin hızla alınacağı, öğretmenlerin toplumdaki mevkielelerine uygun bir statüye kavuşturulmaları gerektiği de ifade edilmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, Eylül 1960).

27 Mayıs darbesinde hükümeti devirip yerine ordu mensupları geçse de ordunun yönetimde kısa süreliğine kalacağı ve seçimlere kadar ülkeyi yönetecekleri açıkça görülmüştür. Bu uygulama hiç şüphesiz darbecilerin, halkın gözünde iyi görünme çabalarından başka bir şey değildir. Nitekim kısa süreliğine de olsa ülkeyi yönetmeye soyunan ordu mensupları oluşturdukları komitelerde asker-sivil dengesi kurmaya da özen göstermişlerdir. Hükümet 18 üyeden oluşmuş, geçici hükümetin işleyişi için oluşturulan MBK de tamamı darbeci subaylardan oluşan 38 üyeden oluşturulmuştur. Yapılan darbe eylemini meşru göstermek için yeni bir anayasa oluşturulması çalışmalarına başlanmış, anayasa oluşturuluncaya kadar da 1924 anayasasının yürürlükte kalacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda TBMM'nin yetkileri de geçici olarak MBK'ye devredilmiştir. Bu kararlar mevcut şartlarda TBMM ve hükümetin işlevsiz bırakıldığını göstermiştir. Orduya ülke yönetiminde biçilen rol ise en üst seviyeye çıkarılmıştır. Karar verme aşamasında ordunun tek yetkili olduğu bir sisteme geçilmiştir. Bu yaşananlar ilerleyen süreçte de sorunlar yaşanmasına neden olacaktır. Ordunun ülke yönetiminde edindiği yer hükümetin bağımsız çalışmasını da engelleyecek, ülkenin geleceği için atılacak adımları ise zorlaştıracaktır (Kılıç, 2020, ss.90-91).

27 Mayıs darbesini gerçekleştiren unsurlar ülkenin sorunun cahillik olduğunu her fırsatta dile getirmişlerdir. Yukarıda bahsi geçen siyasi düzenlemeler tamamlandıktan sonra eğitim-öğretim alanında yapılacak çalışmalara hız verilmiştir. Cahilliği ülkenin en önemli sorunu olarak gösteren darbeciler, yeni kurulmuş bir devletin yaklaşık 30 yıllık ömründe süregelen eğitim sorunlarını ise darbeyi yaptıkları DP hükümetine bağlamışlardır. Hükümetin 1956'dan bu yana ülkenin eğitim durumu hakkında hazırlanan raporun gizlediğini de ileri sürmüşlerdir. Ford vakfı tarafından hazırlanan bu rapor Türkiye'deki eğitim sorunlarını en alt tabakadan en üste kadar gözler önüne sermektedir. Raporda dikkat çekici durum ise bulunulan yıl itibarıyla ülkenin neredeyse yarısının okuma-yazma bilmemesidir. Cuntacılar sorunların çözümünü de içeren bu rapor doğrultusunda ülkenin eğitim politikasını yeniden gözden geçirme kararı almışlardır. Hazırlanacak eğitim planının ise siyasetten arındırılması gerektiği vurgulanmıştır (Kılıç, 2020, s. 94). Milli Birlik Komitesi'nin ülke ihtiyaçlarını karşılamak ve öğrencileri hayata hazırlamak amacıyla düşündükleri planın ayrıntıları ise:

1- Halk eğitimi ve ilköğretim seferberliğiyle ilgili etkili çalışmalar süratle başlamalıdır.

2- Milli eğitim sisteminin her kademesi yetiştirilmiş personelle takviye edilmelidir.

3- Üniversite ve yüksekokul mezunlarının millî eğitim seferberliğinde görevlendirilmesi sağlanmalıdır.

4- Ordunun yıllık ihtiyaç fazlası olup kaynakta bekleyen yedek subay adayları askerlik hizmetinden sayılmak üzere milli eğitim seferberliğinde kullanılmalıdır.

5- Diğer bütün aydınları belirli bir süre içerisinde, millî eğitim dâvasının kutsal hizmetine ortak edici esaslar tespit edilmeli ve hayata geçirilmelidir.

6- Üniversitelerin çağdaş birer kurum haline getirilmesi için her türlü önleme başvurulmalıdır.

7- Üniversite şehirlerinde gelecek yılların ihtiyacı da dikkate alınarak yeterli öğrenci siteleri tesis ve inşa edilmeli ve öğrencilerin zorunlu ihtiyaçları karşılanmalıdır.

8- İlkokul ihtiyacının mevcut bütün imkânlar kullanılarak sağlanmasına çalışılmalıdır.

9- Milli eğitim seferberliğinde ordu ile milli eğitim kurumlarının yakın ve etkili iş birliği sağlanmalı ve bunun için gerekli teşkilât kurulmalıdır.

10- Zorunlu eğitim üzerinde önemle durulmalı ve bu konunun gerçekleşmesi için devletin yardımı önemli derecede sağlanmalıdır (Kılıç, 2020, s. 93).

şeklinde ifade edilmiştir. Bu maddelerden anlaşılan ülke genelinde eğitim seferberliği gerektiğidir. Bu gerekçeleri gerçekleştirecek unsurların arasında askerlerin bulunması gerektiği de vurgulanmıştır. Özellikle öğretmen açığı hususunda ordu mensuplarının görevlendirilmesi bir gereklilik olarak görülmüştür. Adımların kısa süre içerisinde atılması durumu askerin eğitim kademesinde etkin bir şekilde kullanılması yoluyla çözülmüştür.

Bu dönemde Türkiye’de öğretmen sayısı yetersizdir. “1960’teki mevcut eğitim sisteminin en önemli sorunlarından biri öğretmen açığıydı. Askerî rejim, bu soruna geçici olarak çözüm bulmak için bazı önlemler aldı. Öğretmen ihtiyacı karşılanıncaya kadar, özellikle orta ve teknik öğretimde okul açılmasının durdurulması kararı alındı. Daha fazla öğretmen yetiştirmek için çeşitli yatılı öğretmen okullarının kontenjanları arttırıldı” (Kılıç, 2020, s. 97).

Öte yandan MBK Öğretmen açığının kapatılması için meslekten olmayan kişilerin de öğretmenlik yapabilmeleri adına bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden en dikkat çeken ise yedek subayların öğretmen olarak görevlendirilebilmesi olmuştur. Yedek subayların lise ve dengi okullardan mezun

olduktan sonra iki yıllık askerlik hizmetlerini köy okullarında öğretmenlik yaparak tamamlayabilecekleri bir yasayla kabul edilmiş ve öğretmenlik yapabilmek için hiçbir eğitime tabii tutulmadan görevlendirilmişlerdir. Eğitim seferberliği ve okuma-yazma oranının ülkede yükseltilebilmesi amacıyla hareket edilmiş ve öğretmen olarak atanacak yedek subayların yeterlilikleri göz ardı edilmiştir. 1960-1961 eğitim-öğretim yılında birçok yedek subay öğretmen olarak doğuya ve köy okullarına atanmıştır. Herhangi bir öğretmenlik eğitimine tabii tutulmadan atanan yedek subayların mümkün olduğunca bir öğretmenin yanında yer alması sağlanmıştır. Ancak öğretmen açığının fazlalığı bu duruma engel olmuştur. Öğretmen olarak atanan yedek subayların eğitim-öğretim faaliyetlerinin takibi ise hem MEB tarafından hem de ordu tarafından yapılmaya çalışılmıştır (Kılıç, 2020, s. 99).

Halkın yapılan darbeye bakış açısını değiştirmek ve iyimser bir yaklaşım benimsemelerini sağlamak isteyen MBK yetkilileri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersiyle de 27 Mayıs 1960 darbesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Ayrıca DP hükümetinin Türkiye Cumhuriyetine verdiği zararları ve ikinci bir cumhuriyet ve demokrasiye 1960 darbesiyle kavuşulduğunu yeni nesillere ve halka duyurmayı amaç edinmişlerdir.

27 Mayıs 1961 Darbe Sonrası Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersi

Konumuzun temelini teşkil eden “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi, 1962 yılında hazırlanmıştır. Bu dersin “İlkokul Programı Taslağı’nda” ilkokulların ikinci döneminde 4. ve 5. sınıfların müfredatındaki Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmesine karar verilmişti. Bunun sebepleri arasında ilkokul çocuklarının toplu kavrama ve öğrenme özelliklerinin ilkokulun ikinci devresinde de devam etmesiyle Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi gibi birbirini tamamlayan derslerin bir bütün halinde çocuğa verilmesinin uygun olduğu görüşüydü (MEB İlkokul Programı Taslağı, 1965, s. 26). Bahsi geçen bu dersler birbiri ile bağlantılı oldukları için genel olarak bir milletin tarihini, yaşadığı coğrafyayı, yaşayışını, yönetim ve siyasetini ilgilendiren konuları kapsıyordu (Tekışık ve Akgül, 1965, s.10). Adları farklı olan ve farklı zamanlarda verilen bu derslerin ortak amacı, çocuklara vatanını, milletini, tarihini öğretmek, geçmişini kavrayıp bugününü daha iyi idrak etmesini sağlamak, milli bir şuur oluşturmak, bir vatandaş olarak hak ve ödevlerini kavratmak ve vatan sevgisini aşılırmaktı. Bahsi geçen bu konuların tek ders olarak verilmesi ve bir isim altında toplanması elzem bir hâl almıştı. Bununla birlikte üç isim altında verilen bu derste zaman kaybının önüne geçilmiş olacaktı. Bu doğrultuda 1962-63 öğretim yılından itibaren İlkokul

Program taslağının uygulandığı devlet okullarında uygulanmak üzere bu üç ders “*Toplum ve Ülke İncelemeleri*” adı altında birleştirilmiştir. Daha sonra bu ders 1968 yılında Sosyal Bilgiler adını almıştır (Batır, 2020, ss.137-138). Toplum ve ülke incelemeleri dersinin ünitelerine bakıldığında; ünitelerin işlenmesinde konuların daima bulunduğu coğrafyayı anlatılarak işlenmesi esas alınmıştır. Konular, 4. sınıfta ilimiz ve bölgemiz; 5. sınıfta yurdumuz ve komşularımız olarak belirlenmişti. Ayrıca ulusal ve dini bayramlarla yıl dönümleri, haftalar ve belli başlı günler ayrı üniteler halinde “*Anma, Kutlama Gün ve Haftaları*” adı altında serbest üniteler hâlinde belirlenmişti. Mahalli özellik gösteren kurtuluş, kutlama günleri ile ulusal ve dini bayramlar, önemli olaylar, özel günler tam vaktinde ele alınacak, konunun mahalli önem ve değerlerine göre işlenecekti. Ayrıca derste geçen tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri ile ilgili olan terimlerin öğretilmesine öğretmenler ayrı bir özen gösterecekti. Türk tarihinde önemli yere sahip olan olaylar özenle işlenip çocuklara tarih bilinci kazandırılacaktı. Temel olaylar arasında boşlukları doldurmak için bazı okuma parçaları tarih ünitelerinin bulunduğu kısımların arasına alınacaktı (MEB İlkokul Programı Taslağı, 1965). Toplum ve ülke incelemeleri dersinin üniteleri aşağıdaki gibidir:

“Toplum ve Ülke İncelemeleri” Dersinin Üniteleri

4. Sınıf

1. İlimiz ve Bölgemiz

A. İlimizin ve bölgemizin yeri, sınırları ve nüfusu,

B. Plan ve harita,

C. Bölgemizin doğal durumu:

1. Yeryüzü şekilleri,

2. Depremler, toprak kayması,

3. İklim,

4. Doğal bitki örtüsü.

D. Bölgemizin ekonomik durumu:

1. Zenginlik kaynakları,

2. Halkın geçimi,

3. Yollar ve ticaret,

4. *Bulduğumuz yeri nasıl güzelleştirelim? (Turist çekmenin yolları).*

II-Ailede okulda ve yakın çevremizde hayat (Üçüncü sınıf Hayat Bilgisinde verilen bilginin hatırlatılması),

A-Ailemiz

1-Türk geleneğinde ailenin yeri ve kutsallığı,

2-Aile fertleri arasında karşılıklı ilişkiler,

3-Bu ilişkileri düzenleyen esaslar.

B-Okulumuz

1-Okul topluluğunda karşılıklı ilişkiler,

2.Bu ilişkileri düzenleyen esaslar,

3.İnsanlık görenek ve gelenek kuralları,

4.Okul topluluğunun bir kişisi olarak öğrencilerin ödevleri.

C-Yakın çevremiz ve mahallemiz

1-Komşuluk ilişkileri, mahallede dirlik ve düzen,

2-Sokak, ev, apartman, bahçede temizlik ve bu bakımlardan komşuların iş birliği.

D-Boş zamanlarımızı nasıl değerlendirelim:

Gezi okulun sosyal çalışmalarına katılma, radyo, çocuk yayınlarını, öğretici filmlerini, çocuk tiyatrolarını izleme, kitaplık kurma, bahçe işleri, koleksiyonculuk gibi eğitsel ve sosyal işlerle uğraşma.

E. Genel Yerlerde davranış: Sokak, park, sinema, tiyatro, konser, çalışma yerleri, otel, lokanta ve benzeri yerlerde.

III. Yönetim Örgütleri:

1.Köy, bucak, ilçe ve ilde yönetim örgütleri.

2.Mahalle muhtarı, köy ihtiyar heyeti, belediye ve bunların vatandaşlar arasında karşılıklı ödevleri (Muhtar, ihtiyar heyeti ve belediye seçimi).

IV. Trafik Kuralları (Yayalara mahsus kuralar, taşıtlara iniş ve binişler, oyun yerleri, bisiklet ehliyeti almak).

V. İlimizde ve bölgemizde bizden önceki kurulan ve izleri bulunan uygarlıkları tanıyalım.

(Bulduğumuz yerde, yoksa en yakın yerlerdeki tarihi eserler incelenecek, böylece tarihten önce zamanlarla, yazının icadı, yüzyıl ve takvim kavramına varılacaktır.)

VI. Türkiye'miz:

1. Bölgemizden başlayarak Türkiye'nin komşu memleketler arasındaki yeri,

2. Türkiye'nin engebeleri,

3. İklimi,

4. Bitki örtüsü,

5. Akarsuları ve gölleri,

6. Türkiye'nin coğrafi bölgeleri,

7. Türkiye'nin nüfusu,

8. Türkiye'nin tarım ve ticareti,

9. Yollar ve taşıtlar.

VII. Türkiye'ye nereden geldik? (Türklerin anayurdu, yaşayışları, uygarlıkları, göçlerle insanlara öncülükleri hakkında çok kısa bir giriş yapılacaktır. Bu arada milletimizin köklü bir tarihe sahip olduğu fikrine ana çizgileri ile yer verilecektir).

1. Mezopotamya'ya göçler (Sümerler),

2. Orta Asya'da en eski Türk devleti (Mete),

3. Anadolu'nun en eski halkından Etiler,

4. Eti İmparatorluğunun yakılışından Malazgirt Savaşına kadar geçen zaman içinde

Anadolu'da kurulan ve izleri bulunan uygarlıklar hakkında birer okuma parçası ile yetinilecektir.

VIII. İslamlık (Kısaca Hz. Muhammed'in hayatı, İslamlığın ilkeleri-din bilgisi ile bağlantısı dikkate alınacak) Türklerin İslamlığı kabulü.

IX. Büyük Selçuklu İmparatorluğu (Alpaslan'ın kişiliği ve Malazgirt Savaşı).

1. Türklerin Anadolu'ya yayılışı,

2.Haçlı Savaşları ve Kılıçaslan 'ın kahramanlıkları (Bir okuma parçası ile yetinilecektir).

3. Anadolu Selçuklu Devleti (Varsa Selçuklulara ait eserler incelenecek ve bu eserleri sevme ve koruma duygusu aşılanacaktır).

X. Yurdumuzun idaresi ve Türkiye Devleti (Cumhuriyetimiz, Millet Meclisi, Senato,

Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu).

1.Cumhuriyetimiz nasıl kuruldu? (Saltanatın son günleri ile Kurtuluş Savaşına bir bakış.

Atatürk 'ün hayatı).

2. Devrimler.

XI. Spor (Sporun önemi. Yavrukurt. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı). Dönemin Ankara İlköğretim Müfettişlerinden Hüsnü Tekişik ve Cavit Akgül tarafından hazırlanan bir rehber kitapta Ankara iline ait detaylandırılmış Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi planında il bazında yapılabilecek ilave etkinliklerden söz edilmiştir. Örneğin İlimiz ve Bölgemiz ünitesinde "İlimizde eğlence yerleri ve spor" konusunda, Gençlik parkı, Çubuk Barajı, Atatürk Orman Çiftliği, 19 Mayıs Stadyumu, Şehir Hipodromu, Gölbaşı, Çamkoru ve Tiyatrolara yer vermek; "İlimizin tarihi: İlimizde bizden önce kurulan ve izleri bulunan uygarlıklar, tarihi eserler, mabetler, anıtlar, müzeler" konusunda Ankara Kalesi, Roma hamamları, Eti Müzesi ziyaretleri eklenmiştir. Yine konularla ilgili olmak üzere ve zamana uygun şekilde Dünya Çocuk Günü, Hayvanları Koruma Günü, İlk Öğretim Haftası, Kızılay Haftası, Birleşmiş Milletler Günü, Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk Haftası, Çocuk kitapları haftası gibi önemli gün ve haftalar da planda belirtilmiştir (MEB İlkokul Programı Taslağı, 1965; ss. 44-48 ; Tekişik ve Akgül, ss. 38-41).

4. sınıftaki ünitelere bakıldığında genel olarak işlenen konular içerisinde yurttaşlık bilgisi, coğrafya, tarih olmuştur. Coğrafi içerik verilirken doğal bitki örtüsü, ülkenin iklimi, bölgesel farklılıklar, geçim kaynakları, yeryüzü şekilleri gibi konular da öğretilmeye çalışılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere öğrenciler yaşadıkları ülke ve bölge hakkında geniş bilgiler elde etme imkânına sahiptir. Tarih dersi içeriğinde ise öğrencilere Anadolu'da kurulan uygarlıklar, İslami dönem, Türkiye coğrafyasında kurulan Türk devletleri ve sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtuluşu ve devrimler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bunların yanı sıra vatandaş olmanın gerekleri, hak ve ödevlerimiz, sosyal ve siyasal

alandaki etkin olan kurumların tanıtılması ve boş zamanların ne şekilde değerlendirileceği ile ilgili öğrencilerin bilmesi gereken içerikler üzerinde durulduğu görülmüştür.

SINIF V

“I. Türkiye ve Komşuları:

1-Yurdumuza toplu bakış,

2-Komşu devletler (Bulgaristan, Yunanistan, Kıbrıs, Suriye, Irak, İran, SSCB), bu ülkeler, bizimle olan ilişkileri bakımından incelenecektir.

II-Osmanlı Devleti 'nin Kuruluşu.

1.Devletin Genişlemesi (Haçlılarla olan savaşlar özellikle belirtilecek, Osmanlılarda devlet teşkilatı üzerinde önemle durulacak)

2.İstanbul'un alınışı,

3. Fatih, Yavuz, Kanuni 'nin tarihimizdeki yeri ve önemi,

4.Mimar Sinan, Barbaros Hayrettin ve Sokullu Mehmet Paşa 'nın hizmet ve başarıları,

5.Osmanlı-Türk Kültür Uygarlığını belirten okuma parçaları.

6.Güzel sanatların insanın ruhi olgunluğunda başlıca etken olduğu ve bir toplumun uygarlık seviyesinin aynası sayılması gerektiğini belirten okuma parçası.

III.Avrupa 'da icatlar, Büyük coğrafya keşifleri, Rönesans

IV.Osmanlı Devleti 'nde Duraklama sebepleri:

1.İkinci Viyana Kuşatması,

2.Karlofça Antlaşması

V.İslahat Hareketleri:

1-Lale devri, III. Selim ve II. Mahmud zamanında yapılan yenilikler,

2-Gülhane Hattı Hümayunu ve Tanzimat 'ın memleketimize getirdiği başlıca yenilikler,

VI-Meşrutiyet Devri:

1-II. Abdülhamid, I.ve II. Meşrutiyet,

2-Mithat Paşa ve Namık Kemal 'in hizmetleri,

3-Plevne savaşı ve Gazi Osman Paşa (Karlofça Antlaşmasından sonra Osmanlı-Rus

Münasebetleri kısaca),

4-Balkan ve I. Dünya Savaşları.

VII. Kurtuluş Savaşı (I.ve II. İnönü savaşları, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz, Dumlupınar

Meydan Muharebesi),

1-Atatürk'ün hayatı ve saltanatın kaldırılması,

2-Cumhuriyetin ilanı,

3-Halifeliğin kaldırılması ve devrimler.

VIII. İkinci Dünya Savaşı ve Birleşmiş Milletler

IX. Demokrasimizin gelişmesi, çok partili hayata geçiş.

27 Mayıs ve Yeni Anayasamız:

1.Seçim ve Büyük Millet Meclisinin kuruluşu (kanun ve bütçe kanunu),

2.Siyasi partiler, Millet menfaatini, parti menfaatinden üstün tutmak gerekir.

3.Hükümetin kuruluşu

4.Devletin yurttaşlara karşı ödevleri (Bakanlıkların başlıca ödevleri),

5-Yurttaşların devlete karşı ödevleri (Kanunlara uyma, askerlik, vergi, vergide

Dürüstlük, seçim ve seçmenin sorumluluğu).

X. Yurdumuzda sosyal işler ve hükümet teşkilatına yardımcı kurumlar:

Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Yardımseverler Derneği, Yeşilay (Bu kurumların çalışmaları ve amaçları, bundan başka mahalli sosyal yardım kurumları varsa, bunların üzerinde ayrıca durulacaktır. Vatandaşın bu kurumların çalışmalarına katılması ve amaçlarına saygı gösterilmesi telkin edilecektir).

XI. Dünyamıza toplu bir bakış:

1.Bizimle ilişkide bulunan büyük devletler: Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa,

Almanya, İtalya, Pakistan ve Japonya.

2.Kıtalar ve Okyanuslar.

XII. Turizm (Niçin seyahat edilir? İç ve Dış Turizm, Turizmin sağladığı gelir, Turizm davamızda vatandaşa düşen ödevler, yurdumuzun turistik yerleri).

XIII. Meslek seçimi: (Herkes bir meslek sahibi olmalıdır. Her meslek şerefidir. Meslekte, hünerli olmak, işi dürüst yapmak ve ilerlemek)

XIV. Batı uygarlığının yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmek.

Not: Kutlama, anma günleri ve toplum içindeki her çeşit önemli hareketlerle olaylar yeri geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp incelenecektir” (MEB İlkokul Programı Taslağı,1965, ss. 48-50).

5. sınıfta öğrencilere coğrafi olarak daha geniş bilgiler verildiği görülmektedir. Konular genel olarak ülkeler coğrafyası, komşularımız ve yurdumuza genel bir bakış çerçevesinde ele alınmıştır. Tarihi içerik kısmında ise ciddi manada tarihi bilgiler verildiği anlaşılmaktadır. Genel olarak Osmanlı devletinin kuruluşu ve devamı, bu dönem yapılan önemli anlaşmalar, dönemin önemli siyasi ve kültürel olayları, Osmanlının yıkılışı ve akabinde Türk Kurtuluş Savaşı, yapılan devrimler ve akabinde 27 Mayıs Askeri Darbesi gibi konulara yer verilmiştir. Son olarak darbenin ele alınmış ve gerekliliği savunulup meşru hale getirilmek istenmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinin sanki bir yönetim şekli değişikliği gibi gösterilmeye çalışılması ve darbe olmasaydı ülkenin durumunun çok kötü olacağı düşüncesi halka ve yeni nesillere ders kitapları yoluyla aşılacak istenmiştir. Bu yaklaşımla halkın algısında bir seçicilik yaratma çabasıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

Birleştirilmiş sınıflar ile ilgili ise 1 ve 2. yıl olarak ünitelendirilmiştir. Bu sınıflarda verilen Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin uygulama şekli aşağıdaki gibidir:

Birleştirilmiş Sınıflı Okullar İçin Saptanan Toplum ve Ülke İncelemeleri Üniteleri

“YIL 1.

İlgi Merkezi: Bölgemiz ve Yurdumuz:

Üniteler:

I. Bölgemizi tanıyalım,

II. Yurdumuzu tanıyalım,

III. Yurdumuzun geliştirilmesi,

IV. Özel günler ve önemli olaylar.

I. YIL Ünitelerinin Safhaları:

Ünite: I. Bölgemizi Tanıyalım:

1-Bölgemizin doğal durumu ve iklimi,

2-Bölgemizin tarihi,

3-Bölgemizin ekonomik durumunun incelenmesi

4-Bölgemizin sağlık ve kültür işleri,

5-Bölgemizin idaresi,

6-Bölgemizin geliştirilmesi ve önemli problemleri:

a-Bölgemizin belli başlı problemleri nedir?

b-Bölgemizdeki insanların hayat seviyelerini yükseltmek için neler yapmalıyız?

Ünite II. Yurdumuzu Tanıyalım:

1-Bölgemiz ve diğer bölgelerle münasebetleri,

2-Yurdumuzun tarihi,

3-Yurdumuzun doğal durumu, iklimi, ekonomik durumu, nüfusu ve yüzölçümü, ulaştırma işleri, geçim ve yaşama şekilleri,

4-Yurdumuzu idaresi ve şimdiye kadar geçirdiğimiz hükümet şekilleri.

Ünite: III. Yurdumuzun Geliştirilmesi:

1-Yurdumuzun belli başlı problemleri nelerdir?

2-Yurdumuzun çeşitli yönlerden gelişmesi için neler yapmalıyız?

Ünite: IV. Özel Günler ve Önemli Olaylar

Not: Özel günler ve önemli olaylar, zamanında ve sırası geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp işlenecektir.

YIL: II

İlgi Merkezi: Yurdumuz ve Dünyamız

Üniteler:

I. Yurdumuzun dünyamızla olan münasebetleri,

II. Dünyamızı tanıyalım,

III. Özel günler ve önemli olaylar.

II.YIL Ünitelerin Safhaları

Ünite:1 Yurdumuzun Dünyamızla Olan Münasebetleri:

1-Ekonomik ve ticari yönden,

2-Sosyal yönden,

3-Kültürel yönden,

4-Tarihi yönden (yeryüzünde Türkler ve Türklerin dünyaya dağılışı konusuna burada temas edilecek).

5-Coğrafi yönden,

6-Siyasi yönden.

Not: Türkiye tarihi esas alınacak ve çeşitli münasebetlerimiz bakımından dünya memleketleri incelenecektir.

Ünite: II Dünyamızı Tanıyalım:

1-Dünyamızın yapılışı,

2-Dünyamızın hareketlerinden doğan olaylar,

3-Yanardağ ve depremler,

4-Dünyamızın iklim kuşakları ve bitki örtüleri,

5-Keşif ve icatlar.

Dünyamız incelenirken daima yurdumuzla olan münasebetleri üzerinde durulacak ve yakından uzağa prensibi göz önünde tutulacaktır.

Ünite: III Özel Günler ve Önemli Olaylar:

Özel günler ve önemli olaylar zaman ve sırası geldikçe ünite veya ek ünite olarak ele alınıp işlenecektir. Toplum ve Ülke İncelemeleri ünitelerinin detaylandırılması ve işlenmesinde 5 öğretmenli ve 5 sınıflı okulların Toplum ve Ülke İncelemeleri programındaki esaslar ve açıklamalar dikkate alınacaktır” (Tekişik ve Akgül, ss. 48-50).

27 Mayıs 1960 darbesi ile Cemal Gürsel tarafından kurulan geçici hükümet tarafından ülkede ikinci bir Cumhuriyet kurulduğu algısı uyandırılmak

istenmiştir. Bu algıyı oluşturabilecek devlet bünyesindeki en sistemli araç eğitim olmuştur. Ülkenin eğitim seviyesinin düşük olması ve halkın çoğunun kırsal bölgelerde yaşamını sürdürüyor olması Cemal Gürsel hükümetini harekete geçirmiş, DP döneminde hazırlanan eğitim raporları da kullanılarak öncelikle öğretmen açığı giderilmeye çalışılmıştır. Eğitim-öğretim programları ise 27 Mayıs darbesinin ülke adına ne denli yararlı olduğu, bu darbenin gerekliliği, halkın bu süreçten sonra daha refah bir seviyeye ulaşacağı gibi kendilerince olumlu bir görüş birliği oluşturmak adına düzenlenmiştir. Ayrıca “tarih, coğrafya, vatandaşlık” gibi sosyal dersler “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi adı altında toplanmıştır. Bu dersin programda yer almasının amacı elbette ki sadece üç dersi birleştirerek anlatmak değil, 27 Mayıs darbesinin anlatıldığı konuları da ekleyerek 27 Mayıs’ın propagandasını yapabilmek olmuştur.

Darbe sonrasında oluşturulan eğitim programı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde o güne kadar oluşturulan en kapsamlı program olmuştur. Burada verilen derslerden olan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi özelinde sivil idareye, Cumhuriyetin koruyucularının ordu olduğu mesajı net bir şekilde verilmiştir. Yanı sıra öğretmen açığının belirlenip bu doğrultuda bu açığın kapatılmak istenmesi de olumlu bir uygulama olarak görülebilir. Son olarak 27 Mayıs 1960 darbesi ile birlikte ülkedeki demokratikleşme faaliyetleri sekteye uğramıştır. Bu darbeden sonra onlarca yıl ülkeyi yönetmek için seçilen sivil kurumlar üzerinde ordu baskısı oluşmuştur.

SONUÇ

Türkiye’de Cumhuriyet ilan edildikten sonra uzun bir süre halk tek parti tarafından yönetilmiştir. Sonrasında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Türkiye’de siyasi alanda çeşitli değişimler yaşanmıştır. 1950 yılındaki seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı kendi bünyesinden çıkan Demokrat Parti’ye devretmiştir. Seçimlerden önce Demokrat parti tarafından vaat edilen özgürlükler konusunda bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıların temelinde Demokrat Parti o dönem özellikle laiklik karşıtı eylemlerin odağı olarak görülmüştür. Bu sebeplere bakıldığında, CHP kadrolarının Demokrat Parti tarafından devlet dairelerinden tasfiye edilmesi, Sovyet modeli olarak görülen Köy Enstitülerinin kapatılarak öğretmen okuluna çevrilmesi, CHP’ye ait malvarlıklarına el konulması, ekonomide iyi gidişatın sona ermeye başlaması ve en önemlisi Kıbrıs Türklerine karşı tedhiş hareketlerinin başladığı bir dönemde kışkırtma sonucu İstanbul ve bazı bölgelerde 6-7 Eylül 1955’te başlayan saldırı hareketleri gösterilebilir. O dönem bu yaşanan olaylar muhalefette olan CHP’nin tepkisini çekmiş ve süreci iyi kullanan CHP’nin desteğiyle 27 Mayıs 1960’ta Türk Si-

lahlı Kuvvetleri yönetime el koyarak 10 yıllık Demokrat Parti iktidarına son vermiştir.

Milli Birlik Komitesi adıyla askeri bir konsey ülke idaresini ele geçirmiştir. Müteakiben DP milletvekilleri, Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tutuklanmış; yapılan mahkeme sonucunda başta Adnan Menderes olmak üzere DP'nin birçok yöneticisi ve hükümet üyelerinden kimisi idamla yargılanmış kimisi de hapis cezasına çarptırılmıştır. Darbelerin sebebi hükümetlerin politikaları, hedefleri de hükümetler olduğu için darbe ve darbe girişimlerinin gerçekleşmesinden sonra pek çok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Devletin en önemli unsurlarından biri olan milli eğitim de bu değişikliklerden nasibini almıştır. Türkiye'de 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşen darbe ile önemli kurumlar içerisinde yer alan eğitim-öğretim kurumları ve dolayısıyla bu kurumların müfredatındaki ders içerikleri de etkilenmiştir. Konumuzun temelini teşkil eden Toplum ve Ülke incelemeleri dersi 1960 darbesi bağlamında incelenmiştir. Darbeden sonra oluşturulmuş olan eğitim programı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde o güne kadar oluşturulan en geniş program olmuştur. Buna göre Milli bayramlar her ne kadar darbe propagandasına dönüştürülse de buradaki amaç halkı eğitmek olmuştur. Sivil idareye, Cumhuriyetin koruyucularının ordu olduğu mesajı verilmeye çalışılmış, ülkede demokratik bir iklimin oluşması da engellenmiş ve demokratik hareketler sekteye uğratılmıştır. Bu darbeden sonra ülkeyi yönetmek için seçilen sivil kurumlar üzerinde ordu baskısı oluşmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nden gelen bir gelenek olarak ülkeye bir yenilik gelecekse onun da ordu eliyle olacağı düşüncesi dikte edilmeye çalışılmıştır. Darbe ile Cemal Gürsel tarafından kurulan geçici hükümet tarafından ülkede sanki ikinci bir Cumhuriyet kurulmuş algısı oluşturmuştur. Bunu yapmak için ise eğitim kurumları ve müfredatlarında yapılan değişiklikler araç olarak kullanılmıştır. Ülkenin eğitim seviyesinin düşük olması ve halkın çoğunun kırsal kelimde yaşıyor olması Cemal Gürsel hükümetini harekete geçirmiş, DP döneminde hazırlanan eğitim raporları da kullanılarak öncelikle öğretmen açığı giderilmeye çalışılmıştır. Eğitim-öğretim programları ise 27 Mayıs darbesinin ülke adına ne denli yararlı olduğu, bu darbenin gerekliliği, halkın bu süreçten sonra daha refah bir seviyeye ulaşacağı gibi kendilerince olumlu bir görüş birliği oluşturmak adına düzenlenmiştir. Bu doğrultuda "Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık" gibi sosyal dersler "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi adı altında toplanmıştır. Bu dersin programda yer almasının amacı elbette ki sadece üç dersi birleştirerek anlatmak değil, 27 Mayıs darbesinin anlatıldığı konuları da ekleyerek 27 Mayıs'ın propagandasını yapabilmek olmuştur. Bu sayede halkın darbeye tepkisini çekmemek

amaçlanmıştır. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise Demokrat Partinin imzaladığı bütün uluslararası anlaşmalara koşulsuz bağlı kalınacağına dair yapılan konuşma olmuştur.

“27 Mayıs 1960 Darbesinin Eğitim Faaliyetlerine Etkisi: Toplum Ve Ülke İncelemeleri Dersi Bağlamında İncelenmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Resmî Gazete*, 16 Eylül 1960, sayı: 10605.
- Resmî Gazete*, 14 Haziran 1960, sayı: 10525.
- Resmî Gazete*, 30 Mayıs 1960, sayı: 10515
- Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Mayıs 1960, ss.1-6.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi İBBF Dergisi Nisan 9 (1), 59-61.
- Akşin, S. (2008). *Siyasal Tarih (1950-1960) Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908- 1980*, 4. Cilt, İstanbul: Cem yayınevi.
- Aktaş E. (2011). 12 Eylül 1980 Askeri darbesi ve Tarih Öğretimine Etkileri, *Yayınlanmamış doktora Tezi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Andrew, H. (2010). *Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- Başgil, A.F. (2017). *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, 2. Baskı, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Batır, B. (2020). Toplum ve Ülke İncelemeleri Dersinin Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında Değerlendirilmesi, *Sbedergi*, 4/7, 137-138.
- Bozdağ, İ.(2006). *Bir Darbenin Anatomisi Celal Bayar Anlatıyor*, İstanbul: Emre Yayınları, 12.

Demirel T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On Yılı, Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gürsoy İ. (2012). *Dokuz Subay Olayı*, İzmir: Kaynak Yayınları.

Hale W. (1996). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.

İdem T. (2017). *Darbenin Meşruiyeti çerçevesinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ile 1960 Askeri Darbesinin karşılaştırılması*, Muş: 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye-Uluslararası Sempozyumu,349-358.

İpekçi ve Coşar, Ö. S. (2012). *İhtilalin İç Yüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Karatepe Ş. (1999). *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İstanbul: 3. Baskı, İz Yayıncılık.

Kılıç A. (2020). 27 Mayıs 1960 Darbesinin Eğitim Hayatına Etkileri, (The Effects of the Coup on May 27, 1960 on Education Life) Hatay: *Alın Teri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 90-91.

Koçak C. (2008). *Siyasi Tarih, Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 4. Cilt, İstanbul: Cem yayınevi.

MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 2, 11 Temmuz 1960: 2-8

MBK Genel Kurul Toplantısı Tutanakları, C. 1, B. 9, 10 Eylül 1960: 2-5.

MEB, *İlkokul Programı Taslağı*, (1965). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Özdağ Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Özdemir Y. (2011). *Türk Modernleşmesinin İnkılâp Evresi (Türk İnkılâp Tarihi-2)*, Erzurum: Kültür Eğitim Vakfı Yayınevi.

Tekışık H. ve Cavit A. (1965). *Yeni Öğretim Metotlarına ve İlkokul Program Taslağına göre Toplum ve Ülke İncelemeleri Öğretim Rehberi*, Ankara: Rehber Yayınevi İkinci Baskı.

Türkçe Sözlük, (2005). Türk Dil Kurumu Yayını, 10. Baskı.

Ünsaldı L. (2008). *Türkiye'de Asker ve Siyaset* (çev. O. Türkay), İstanbul: Kitap Yayınevi.

